

Edukacja religijna a otwarta tożsamość religijna

Abstrakt: Współczesny wymiar religijny rzeczywistości społeczno-kulturowej Europy implikuje potrzebę pozytywnego postrzegania osób i grup odmiennych religijnie. Postrzeganie Inności religijnej jako wartości może – przez wzajemną wymianę i scalanie wartości duchowych, będących wspólnym dobrem chrześcijaństwa, a w kontekście różnych religii przez mediację między wartościami chrześcijańskimi i pozytywnymi wartościami innych religii – wzbogacać tożsamość religijną o aspekt otwartości.

Młodzi ludzie usilnie poszukują własnej tożsamości, stąd edukacja religijna młodzieży powinna stymulować kształtowanie tożsamości religijnej. Zadania edukacji religijnej w kontekście kształtowania otwartej tożsamości religijnej obejmują zarówno nabywanie wiedzy o własnej religii i Kościele, formację religijną, jak i wiedzę na temat pluralizmu religijnego, postrzeganie zróżnicowania religijnego jako wartości, refleksyjne podejście do kwestii religijnych i rozwijanie pozytywnych postaw wobec Inności religijnej. Autorka stawia pytanie: czy i w jakim stopniu szkolna edukacja religijna wspomaga kształtowanie otwartej tożsamości religijnej młodzieży?

Słowa kluczowe: edukacja religijna, inność, młodzież szkolna, otwarta tożsamość religijna, wartości chrześcijańskie

Wprowadzenie

Wielokulturowy charakter współczesnego świata uwarunkowany jest między innymi, a może przede wszystkim, zróżnicowaniem religijnym społeczeństw. Przyjmując ten fakt, teoria i praktyka kształcenia międzykulturowego powinny uwzględniać problematykę religijną, a edukacja religijna w swoich założeniach i praktyce szkolnej powinna uwzględniać wielokulturowość rzeczywistości. Współczesna pedagogika religii i pedagogika międzykulturowa świadome wyzwania wielokulturowości podejmują refleksję w tym zakresie, co potwierdza dorobek naukowy między innymi takich badaczy, jak Robert Jackson, Fridrich Schweitzer, Hans-Georg Ziebertz, a w Polsce na gruncie pedagogiki religii

Bogusława Milerskiego a na gruncie pedagogiki międzykulturowej wielu jej przedstawicieli, na czele z Tadeuszem Lewowickim i Jerzym Nikitorowiczem¹.

Niniejsze rozważania dotyczą wybranych elementów praktyki edukacji religijnej w szkole. Edukacja religijna jako przedmiot szkolny powinien odzwierciedlać wielokulturowy i wieloreligijny stan rzeczywistości. Szkoła jest, a przynajmniej może być, szczególnym miejscem edukacji religijnej, pozwalającym uwypuklić jej międzykulturowy wymiar. Szkolna edukacja religijna ma szansę stać się źródłem rzetelnej wiedzy zarówno o własnej religii, jak i o innych religiach. Może być ważnym czynnikiem kształtowania postaw wobec wyznawców własnej religii oraz wobec Innych i ich religii (wyznania). Co więcej, może tworzyć dobre okazje do poszukiwania wartości wspólnych wielu (może wszystkim?) religiom, tego, co może ludzi różnych wyznań łączyć w dążeniu do dobrego, godnego i szczęśliwego życia – przy świadomości różnic doktrynalnych, kulturowych i innych. O wszystkich tych możliwościach powszechnie wiadomo. W programach nauczania religii rzadko są jednak uwzględniane, a w edukacyjnej praktyce jeszcze rzadziej próbuje się je wykorzystać.

Modele i formy organizacyjno-dydaktyczne edukacji religijnej

Sposób obecności i realizacji dydaktycznej religii w szkole jest zróżnicowany. Wybór konkretnej formy organizacyjno-dydaktycznej nauczania religii w szkole i funkcjonowanie danego modelu edukacji religijnej wynika przede wszystkim z polityki oświatowej państwa, a ta w demokratycznym państwie warunkowana jest wieloma czynnikami, wśród których wymienić należy między innymi uwarunkowania historyczne, tradycję, mono- i wielokulturowość i wielowyznaniowość społeczeństwa, uwarunkowania społeczno-ekonomiczne, ekonomiczno-polityczne oraz społeczno-polityczne, do których zaliczyć należy społeczną akceptację religii i gotowość uznania innych religii i wyznań. Ze względu na te wielorakie uwarunkowania w krajach europejskich istnieje

¹ Zob. m.in. F. Schweitzer, *Comparative Research in Religious Education: International-Interdenominational-Interreligious*, [w:] *Towards a European Perspective on Religious Education*, red. R. Larsson, C. Gustavsson, Stockholm 2004; R. Jackson, *Religious Education: An Interpretative Approach*, London 2002; R. Jackson, *Rethinking Religious Education and Plurality*, London 2004; H. G. Ziebertz, *Religijność i wychowanie w świecie pluralistycznym*, Kraków 2001; B. Milerski, *Kształcenie międzykulturowe w szkole z perspektywy pedagogiki religii*, [w:] *Kształcenie ustawiczne do wielokulturowości*, red. T. Lewowicki, F. Szlosek, Warszawa–Radom 2009; *Religia i edukacja międzykulturowa*, red. T. Lewowicki, A. Różańska, U. Klajmon-Lech, Cieszyń–Warszawa–Toruń 2012; M. Nowak, *Wyzwania dla wychowania etycznego-religijnego w kontekście wielokulturowym*, [w:] *Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości – problemy i sugestie rozwiązań*, red. T. Lewowicki, B. Grabowska, A. Różańska, Cieszyń–Warszawa–Toruń 2008, s. 215–224.

wiele różnorodnych rozwiązań organizacyjnych i dydaktyczno-metodycznych, które wynikają z odmiennych założeń teoretycznych. Ujmowane są w postaci pewnych ogólnych modeli szkolnej edukacji religijnej, ale w gruncie rzeczy w każdym kraju funkcjonuje swoisty model edukacji religijnej. Różne modele nauczania religijnego w szkole można ująć w dwóch kategoriach: przedmiotu profilowanego konfesyjnie bądź niekonfesyjnego. W przypadku nauczania konfesyjnego możemy mieć do czynienia z modelem tradycjonalistycznym (zwany konfesyjno-katechumenalnym lub kerygmatycznym) bądź z modelem otwartym o charakterze konfesyjno-dialogicznym. Ze zróżnicowaniami mamy również do czynienia w odniesieniu do nauczania niekonfesyjnego, które może być ponadkonfesyjne (ekumeniczne), może być formą nauczania o religiach ze szczególnym uwzględnieniem wybranej tradycji bądź mieć charakter kształcenia wyłącznie religioznawczego. W niektórych krajach brak edukacji religijnej w systemie szkolnym bądź istnieje jej szczątkowa forma².

W naszej sytuacji, w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, przeważa model konfesyjno-katechumenalny i podejście zdecydowanie promujące religię dominującą, religię społeczności większościowej. Sytuacja ta często prowadzi do upraszczania i wypaczenia wiedzy o innych religiach, utrwalania stereotypów, przeważnie też do promowania przekonania o wyższości wyznawanej religii nad innymi religiami. Ogólnikowe deklaracje mówiące o tolerancji, poszukiwaniu sposobów zgodnego współistnienia społeczności wyznających różne religie, nie znajdują silnego poparcia w treściach kształcenia czy wzorach wychowania.

Otwarta tożsamość religijna

Jednym z podstawowych celów szkolnej edukacji religijnej jest kształtowanie tożsamości religijnej młodzieży. Tożsamość religijną pojmuję jako

wieloaspektowy sposób rozumienia oraz kształtowania własnej egzystencji, a także otaczającej rzeczywistości przez pryzmat osobistego doświadczenia wiary i wspólnotowych sposobów jej wyrażania w obrzędach i przekazie, czyli religii, do której się przynależy³.

Kształtowanie tożsamości religijnej nie jest jednorazowym zadaniem, jest procesem przebiegającym w ciągu całego życia. W trakcie edukacji religijnej mło-

² Szerzej na temat: C. Rogowski, *Edukacja religijna. Założenia – uwarunkowania – perspektywy rozwoju*, Lublin 2002, s. 93–173; B. Milerski, *Religia a szkoła. Status edukacji religijnej w szkole w ujęciu ewangelickim*, Warszawa 1998, s. 274–301.

³ Por. A. Różańska, *Kształtowanie się tożsamości religijnej młodzieży w sytuacji pluralizmu kulturowego i religijnego*, [w:] *Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości*, dz. cyt., s. 230.

dzieży ten proces wymaga jednak specjalnego wspomagania i wzmacniania, ponieważ młodzi ludzie szczególnie mocno poszukują własnej tożsamości. Ponadto w warunkach stale rosnącego zróżnicowania religijnego kształtowanie tożsamości religijnej nie może ograniczać się do przygotowania do praktyki religijnej we własnej wspólnotce wyznaniowej, lecz pomagając poznać i rozumieć własną religię, powinniśmy umożliwić młodzieży właściwe postrzeganie i zrozumienie odmienności religijnej, zrozumienie i poszanowanie innych religii oraz ludzi je wyznających. Stąd celem badań międzykulturowych dotyczących religijności i edukacji religijnej powinno być znalezienie odpowiedzi na pytania: jak pomóc młodzieży kształtować własną tożsamość religijną, respektującą zarazem jednostki i grupy różniące się pod względem tradycji religijnej, poglądów i postaw? Czy dotychczasowe modele szkolnej edukacji religijnej są na tyle inkluzywne, że pomagają (a nie zniechęcają) młodzieży w budowaniu otwartej tożsamości religijnej? Czy szkoła staje się szansą czy barierą w ukształtowaniu w młodych jednostkach poczucia własnej tożsamości religijnej w warunkach współistnienia z jednostkami wyznającymi inne religie lub światopoglądy? Jakie są problemy, wyzwania i wymagania dotyczące koncepcji edukacji religijnej w wielokulturowym społeczeństwie?

Nową perspektywę aktualnym zadaniom edukacji religijnej daje rozważanie ich w perspektywie nadrzędnego celu międzykulturowej edukacji religijnej: kształtowania otwartej tożsamości religijnej. Przez pojęcie otwartej tożsamości religijnej rozumiem tożsamość religijną kształtowaną w kontekście pluralizmu religijnego nie w opozycji do Innego religijnie, lecz przez traktowanie jego tożsamości jako źródła dopełnienia i wzbogacenia naszej. Leon Dyczewski za podstawę otwartej tożsamości religijnej uważa dobrą znajomość i rozumienie własnej tożsamości religijnej, która umożliwia otwarcie się na Innych i przyswajanie ich kodów znaczeniowych, ułatwia dyfuzję kulturową i wzbogacenie własnej religijności o nowe aspekty. Jednostki charakteryzujące się tożsamością otwartą „na ogół dobrze znają jej elementy, potrafią je innym wyjaśnić i na ich temat dyskutować. Są otwarte na «innych», łatwo przyswajają sobie ich kody znaczeniowe i podejmują z nimi działania bez obaw zagubienia własnej tożsamości”. W opozycji do nich są postawy jednostek o tożsamości zamkniętej, które zazwyczaj „słabo znają elementy swojej tożsamości, ale wykazują silny z nimi związek emocjonalny, są do nich mocno przywiązane. Dyskusja z nimi na ich temat jest raczej trudna”⁴. Można zatem przyjąć, że poziom akceptacji swojej tożsamości warunkuje poziom otwartości na innego religijnie. Wacław Hryniewicz właściwą dynamikę rozwoju i kształtowania otwartej tożsamości chrześcijańskiej upatruje zaś w dialektycznym otwarciu się zarówno

⁴ L. Dyczewski, *Od tożsamości zamkniętej do otwartej w społeczeństwie wielokulturowym i globalnym*, [w:] *Język, komunikacja i edukacja w społecznościach wielokulturowych*, red. T. Lewowicki, J. Urban, A. Szczypka-Rusz, Cieszyn–Warszawa 2004, s. 60–61.

na przeszłość (wierność wobec otrzymanego dziedzictwa, tradycji), terażniejszość (potrzebę wzajemnego obdarowywania i uczenia od siebie ludzi różnych wyznań), jak i na przyszłość (oczekiwanie na to, czym w przyszłości będziemy obdarowani)⁵. Hryniewicz podkreśla potrzebę wzajemności wymiany, wzajemnego przenikania się i otwartości między chrześcijanami różnych wyznań, która jest zaprzeczeniem wyłączności i zamknięcia się w sobie⁶.

Zadania edukacji religijnej w warunkach zróżnicowania religijnego opisują zarówno polscy⁷, jak zagraniczni pedagodzy religii⁸. Do zadań edukacji religijnej w kontekście kreowania otwartej tożsamości religijnej należą: kształtowanie własnej tożsamości religijnej, wychowanie ku wartościom religijnym, nabywanie wiedzy o własnej religii oraz o innych religiach i wyznaniach, kształtowanie wrażliwości i szacunku wobec odmienności religijnej, kształtowanie właściwych postaw wobec religii własnej oraz wobec odmienności religijnej, kształtowanie umiejętności prowadzenia dialogu międzywyznaniowego i międzyreligijnego, promowanie wartości uniwersalnych, kształtowanie umiejętności dokonywania wyborów i podejmowania decyzji.

Umiejscowienie zadań międzykulturowej edukacji religijnej w kontekście kształtowania otwartej tożsamości religijnej pozwala odwołać się do Teorii Zachowań Tożsamościowych opracowanej przez Tadeusza Lewowickiego⁹, którą przyjął za podstawową koncepcję wykorzystaną w badaniach dotyczących międzykulturowego wymiaru edukacji religijnej. Umożliwia ona całościowe i porównawcze ujęcie procesów i zjawisk zachodzących w środowiskach wielokulturowych i wielowyznaniowych, analizę uwarunkowań poczucia tożsamości religijnej, jak i poznanie konkretnych zachowań tożsamościowych deklarowanych przez młodzież. Kierując się założeniami TZT Lewowickiego, przypisałam poszczególnym zadaniom międzykulturowej edukacji religijnej odpowiednie zachowania tożsamościowe w obszarze otwartej tożsamości

⁵ W. Hryniewicz OMI, *Tożsamość chrześcijańska dzisiaj. Od konfesjonalizmu do tożsamości otwartej*, „Znak” 1994, nr 5, s. 7.

⁶ W. Hryniewicz OMI, *Pedagogia nadziei. Medytacje o Bogu, Kościele i ekumenii*, Warszawa 1997, s. 167.

⁷ Zob. m.in. J. Bagrowicz, *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2006, s. 158–159; J. Michalski, *Edukacja i religia jako źródło rozwoju egzystencjalno-kognitywnego. Studium hermeneutyczno-krytyczne*, Toruń 2004; Z. Marek, *Religia – pomoc czy zagrożenie dla edukacji?*, Kraków 2014, s. 114–117.

⁸ Należy do nich między innymi koncepcja zadań edukacji religijnej według Friedricha Schweitzera, niemieckiego uczonego zaangażowanego w międzynarodowe badania porównawcze edukacji religijnej (zob. F. Schweitzer, *International Standards for Religious Education*, „International Journal of Comparative Religious Education and Values” 2002, t. 14, nr 1, s. 49–56; F. Schweitzer, *Comparative Research in Religious Education*, dz. cyt., s. 191–200).

⁹ T. Lewowicki, *O badaniach społeczności pogranicza – od parcjalnych opisów ku elementom teorii zachowań tożsamościowych*, [w:] *Edukacja międzykulturowa – w kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*, red. J. Nikitorowicz, Białystok 1995; T. Lewowicki, *Wielokulturowość i edukacja*, „Ruch Pedagogiczny” 2010, nr 3–4, s. 5–20.

religijnej. Są to kolejno: rozumienie własnej religii, wiedza o innych religiach, traktowanie innych z równym szacunkiem, umiejętność prowadzenia dialogu międzywyznaniowego/międzyreligijnego, umiejętność dokonywania wyboru, refleksyjność, poszanowanie innych religii/wyznań i Innego religijnie.

W odpowiedzi na podane wcześniej pytania badawcze, dotyczące zadań szkolnej edukacji religijnej w kontekście kształtowania otwartej tożsamości religijnej, przywołam wybrane wyniki badań przeprowadzonych wśród młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych z wielowyznaniowego regionu Śląska Cieszyńskiego¹⁰.

Edukacja religijna a tożsamość religijna młodzieży ze Śląska Cieszyńskiego

Udział badanej młodzieży w szkolnej edukacji religijnej jest, w zależności od regionu, diametralnie różny – w szkołach po polskiej stronie Śląska Cieszyńskiego w nauce religii uczestniczy 93,75 % młodzieży, na Zaolziu – 15,4% młodzieży. Niski odsetek młodzieży zaolziańskiej uczęszczającej na religię warunkowany jest przede wszystkim strukturą wyznaniową badanych – 32,7% badanej młodzieży zaolziańskiej nie należy do żadnego Kościoła, są to osoby „bezwyznaniowe”. Udział w edukacji religijnej ma różne motywacje – od pobudek czysto formalnych, konwencjonalnych, po bardziej indywidualne i świadome wybory. Aby młody człowiek nie uczęszczał na lekcje religii tylko dlatego, że chodzi na nie większość jego kolegów bądź by nie sprawić przykrości rodzicom, musi mieć racjonalne powody, dla których będzie chciał uczestniczyć w lekcjach religii. Zasadnym zatem było postawienie pytania, w jakich kwestiach/sferach życia pomaga młodym ludziom edukacja religijna? Jednym z najważniejszych zadań katechezy, podkreślanym w każdym programie nauczania ER, jest wspomaganie młodzieży w procesie nabywania i kształtowania wiary¹¹. Można było przypuszczać, że w praktyce szkolnej edukacji religijnej realizacja tego zadania jest kluczowa i będzie najmocniej uwzględniona we wskazaniach młodzieży. Jednak

¹⁰ Przywołane wyniki badań przeprowadzonych wśród młodzieży ze Śląska Cieszyńskiego (w polskiej części Śląska Cieszyńskiego liczba badanych wynosiła 368, na Zaolziu, w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego, w badaniach uczestniczyło 306 osób) są częścią całościowych badań przeprowadzonych w czterech wielokulturowych regionach wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej: Polski, Republiki Czeskiej, Słowacji i Węgier. Całościowa analiza wyników badań opisana jest w publikacji: A. Różańska, *Edukacja religijna młodzieży w warunkach pluralizmu religijnego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Grupa Wyszehradzka: Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) – studium porównawcze*, Toruń 2015.

¹¹ W szkolnej edukacji religijnej chodzi przede wszystkim o poznanie treści prawd wiary, by na ich podstawie budować i rozwijać osobowe relacje z Bogiem, Jezusem Chrystusem (zob. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, Poznań 1998, s. 86–87).

opinie młodzieży okazały się nieco inne. Na ważność tego zadania edukacji religijnej młodzież wskazywała w drugiej kolejności (w Polsce – 35,6% uczniów, w Czechach – 31,3%). Nasuwają się pytania: Czy młodzież nie docenia otrzymywanego wsparcia w umacnianiu swojej wiary? Czy może wysiłki młodzieży w tych jakże ważnych poszukiwaniach zasługują na większą uwagę nauczycieli? Najmocniej młodzież podkreślała, że nauka religii umożliwia im przede wszystkim „nabywanie wiedzy i kontekstu historycznego i kulturowego własnej religii”. Na to zadanie wskazało 49,3% uczniów w Polsce i 51,3% w Czechach. Uczniowie podkreślali, że lekcje religii polegają głównie na przekazie wiedzy dotyczącej własnej religii w kontekście historycznym i kulturowym, oceniając negatywnie nadmiar treści historycznych, jak i dotyczących kultury i tradycji religijnej. Wskazywali na niewłaściwy ich zdaniem (zbyt nudny, „drętwy” lub trudny) sposób przekazu treści przez nauczyciela. Ich oczekiwania dotyczyły zarówno zmian treści, sposobu ich przekazu, jak i zmian relacji na bardziej dialogiczne i wrażliwe na ich potrzeby.

Jeśli chodzi o problem najbardziej nas interesujący – czy lekcje religii dostarczają uczniom wiedzy na temat innych wyznań i religii? – to okazuje się, że młodzież ze Śląska Cieszyńskiego w znacznej mierze (38,7%) odpowiedziała twierdząco, młodzież z Zaolzia natomiast uczyniła tak dużo słabiej (17,3% badanych), co oznacza, że lekcje religii raczej nie pomagają im w nabywaniu wiedzy o innych wyznaniach i religiach. Opinie młodzieży nie są przypadkowe. Uczniowie ze Śląska Cieszyńskiego rzeczywiście mają na lekcjach religii możliwość nabywania wiedzy na temat innych wyznań, nie tylko dlatego, że takie są założenia programowe i w celach oraz treściach edukacji religijnej są obecne, choć w ograniczonym zakresie, aspekty zróżnicowania wyznaniowego (potwierdziło to 82,5% badanych polskich katechetów), lecz również wielu spośród katechetów, korzystając z możliwości, jakie daje wielowyznaniowe środowisko lokalne, poszerza tę problematykę o doświadczenia własne i uczniów (czyni tak 95% katechetów na Śląsku Cieszyńskim).

W nabywaniu wiedzy i poznawaniu innych wyznań i religii istotna jest nie tyle liczba informacji, ile ich różnorodność treściowa i sposób przekazu. W jaki sposób problematyka zróżnicowania religijnego i wyznaniowego jest prezentowana w edukacji religijnej w szkołach wielokulturowych regionów i jakie szczególne kwestie są uwzględniane na zajęciach z religii? Pragnę podkreślić pewną prawidłowość, którą można zauważyć analizując wyniki badań: jeśli zagadnienia dotyczą ogólnych informacji na temat różnych religii i wyznań lub różnic (historycznych, doktrynalnych i kulturowych) pomiędzy nimi, jak też ogólnej tolerancji religijnej – są dosyć często obecne na zajęciach z edukacji religijnej. Zagadnienia dotyczące wspólnych wartości etycznych różnych religii oraz dialogu religijnego są natomiast, zdaniem uczniów, mniej obecne, najmniej zaś rozważa się zagadnienia dotyczące korzyści duchowych wynikających ze

znajomości innych religii czy wartości, które mogą być ubogaceniem wiary chrześcijańskiej.

Akcentowanie w problematyce dotyczącej innych religii i wyznań kwestii ich odmienności (różnicy wobec własnej grupy wyznaniowej) bez wyraźnego wskazania na wspólne wartości różnych religii oraz wartości mogące wzbogacić wiarę chrześcijańską sugeruje, że w edukacji religijnej preferowane jest podejście monowyznaniowe, nie wpisujące się w obszar edukacji międzykulturowej. Lewowicki zwraca uwagę na fakt, że edukacja ma charakter edukacji międzykulturowej wówczas, jeśli podkreśla możliwość wzajemnych relacji między grupami, współpracy i wymiany wartości.

Młodzież ze Śląska Cieszyńskiego najczęściej określała swoją postawę wobec ludzi innych wyznań i religii jako otwartą i pozytywną (uczyniło tak 42,4% uczniów). Uczniowie zaolziańscy jednak częściej niż otwartość deklarowali (36,9% z nich), że ich postawa wobec ludzi nie zależy od wyznawanej przez nich religii, czym podkreślili swój indyferentyzm religijny. Spora część uczniów ze Śląska Cieszyńskiego (26,4%) również deklarowała, że ich nastawienie wobec ludzi nie zależy od tego, do jakiego wyznania lub religii oni należą. Nieco mniej uczniów z obu regionów (20,9% ze Śląska Cieszyńskiego i 23,5% z Zaolzia) określiło swoją postawę wobec innowierców jako otwartą, lecz z zastrzeżeniem, że otwartość ta dotyczy ludzi niektórych tylko wyznań i religii. Jeżeli rozpatrywać powyższą kwestię biorąc pod uwagę przynależność wyznaniową uczniów, to zmienna ta różnicuje nastawienie uczniów do innowierców, zarówno na Śląsku Cieszyńskim, jak i Zaolziu różnice są istotne statystycznie (odpowiednio: $p = 0,012$, $p < 0,001$). Różnice te są widoczne zwłaszcza w grupie uczniów należących do mniejszych liczebnie Kościołów protestanckich, którzy częściej niż uczniowie należący do Kościołów większościowych w obu regionach – rzymskokatolickiego, luterańskiego – deklarowali, że są otwarci tylko wobec niektórych wyznań i religii (uczyniło tak 40% osób należących do mniejszościowych Kościołów protestanckich ze Śląska Cieszyńskiego i 30% z Zaolzia). Ich wybiórcza otwartość wobec ludzi innych wyznań – ograniczona wobec osób z większościowej grupy wyznaniowej – może wynikać z wcześniejszych negatywnych doświadczeń w środowisku (szkolnym, lokalnym), gdzie czuli się inni/obcy wśród ludzi z większościowej grupy religijnej, z pewnego rodzaju stygmatyzacji obcością przez społeczność większościową i/lub przez samych siebie¹². Bogusław Milerski również wskazuje na lekcje religii prowadzone w grupach konfesyjnych jako na czynnik ułatwiający wprowadzenie segregacji uczniów od pierwszych etapów edukacyjnych, a w konsekwencji także wyobcowanie i stygmatyzację uczniów-innowierców¹³.

¹² E. Czykwin, *Stygmat społeczny*, Warszawa 2008, s. 233.

¹³ B. Milerski, *Innowierca jako wyzwanie pedagogiczne*, [w:] *Miejsce Innego we współczesnych*

Uczniowie, biorący udział w szkolnej edukacji religijnej, w większości uważają, że katecheza pomaga im pozytywnie postrzegać i odnosić się do ludzi innych wyznań. Potwierdzenie tego faktu nie jest jednak całkowicie jednoznaczne, gdyż największe grupy uczniów wybrały odpowiedź „raczej tak”, a wielu nie umiało podać jednoznacznej odpowiedzi.

Większość badanej młodzieży zauważa potrzebę współpracy chrześcijan różnych wyznań (czyni tak 87,2% młodzieży polskiej i 74,5% zaolziańskiej), niemniej świadomość ta tylko częściowo przekłada się na aktywność młodych w tej dziedzinie. Udział uczniów w ekumenicznych spotkaniach i wspólnych inicjatywach młodzieży różnych wyznań nie jest zbyt duży (38,3% młodzieży polskiej i 19,6% zaolziańskiej).

Reasumując, należy podkreślić, że szkolna edukacja religijna (katecheza) raczej nie wspomaga młodzieży w kształtowaniu otwartej tożsamości religijnej i otwartych zachowań tożsamościowych. W treściach nauczania akcentowane są odmienności różnych religii i wyznań (różnice wobec własnej grupy wyznaniowej) bez wyraźnego wskazania na wspólne wartości religii mogące wzbogacić wiarę chrześcijańską. Tożsamość religijna młodzieży ze Śląska Cieszyńskiego jawi się bardziej otwarta i tolerancyjna niż tożsamość młodzieży z Zaolzia. Otwartość na Inność młodzieży śląsko-cieszyńskiej w niewielkiej mierze jest jednak rozwijana przez działania edukacyjne. Istotnymi czynnikami są społeczne wzorce relacji między ludźmi różnych wyznań w społeczności Śląska Cieszyńskiego, przekaz pokoleniowy pozytywnych doświadczeń i uczestniczenie młodzieży w różnorodnej działalności ekumenicznej.

Bibliografia:

- Bagrowicz J., *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2006.
- Czykwin E., *Stygmat społeczny*, Wydaw. Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Dyczewski L., *Od tożsamości zamkniętej do otwartej w społeczeństwie wielokulturowym i globalnym*, [w:] *Język, komunikacja i edukacja w społecznościach wielokulturowych*, red. T. Lewowicki, J. Urban, A. Szczypka-Rusz, Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, WSP ZNP w Warszawie, Cieszyn–Warszawa 2004.
- Hryniewicz W., *Pedagogia nadziei. Medytacje o Bogu, Kościele i ekumenii*, Verbinum, Warszawa 1997.
- Hryniewicz W., *Tożsamość chrześcijańska dzisiaj. Od konfesjonalizmu do tożsamości otwartej*, „Znak” 1994, nr 5.

naukach o wychowaniu. W poszukiwaniu pozytywów, red. I. Chrzanowska, B. Jachimczak, B. Pawelczak, Poznań 2013, s. 38–41.

- Jackson R., *Religious Education: An Interpretative Approach*, Hodder and Stoughton, London 2002.
- Jackson R., *Rethinking Religious Education and Plurality*, Routledge Falmer, London 2004.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, Wydaw. Pallottinum, Poznań 1998.
- Lewowicki T., *O badaniach społeczności pogranicza – od parcjalnych opisów ku elementom teorii zachowań tożsamościowych*, [w:] *Edukacja międzykulturowa – w kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*, red. J. Nikitorowicz, Trans Humana, Białystok 1995.
- Lewowicki T., *Wielokulturowość i edukacja*, „Ruch Pedagogiczny” 2010, nr 3–4.
- Milerski B., *Innowierca jako wyzwanie pedagogiczne*, [w:] *Miejsce Innego we współczesnych naukach o wychowaniu. W poszukiwaniu pozytywów*, red. I. Chrzanowska, B. Jachimczak, B. Pawelczak, Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2013.
- Milerski B., *Religia a szkoła. Status edukacji religijnej w szkole w ujęciu ewangelickim*, Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Warszawa 1998.
- Nowak M., *Wyzwania dla wychowania etniczno-religijnego w kontekście wielokulturowym*, [w:] *Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości – problemy i sugestie rozwiązań*, red. T. Lewowicki, B. Grabowska, A. Różańska, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, Wydaw. Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń 2008.
- Rogowski C., *Edukacja religijna. Założenia – uwarunkowania – perspektywy rozwoju*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2002.
- Różańska A., *Edukacja religijna młodzieży w warunkach pluralizmu religijnego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Grupa Wyszehradzka: Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) – studium porównawcze*, Wydaw. Adam Marszałek, Toruń 2015.
- Różańska A., *Kształtowanie się tożsamości religijnej młodzieży w sytuacji pluralizmu kulturowego i religijnego*, [w:] *Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości – problemy i sugestie rozwiązań*, red. T. Lewowicki, B. Grabowska, A. Różańska, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, Wydaw. Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń 2008.
- Schweitzer F., *Comparative Research in Religious Education: International-Interdenominational-Interreligious*, [w:] *Towards a European Perspective on Religious Education*, red. R. Larsson, C. Gustavsson, Artos & Norma, Stockholm 2004.
- Schweitzer F., *International Standards for Religious Education*, „International Journal of Comparative Religious Education and Values” 2002, t. 14, nr 1.
- Ziebertz H.-G., *Religijność i wychowanie w świecie pluralistycznym*, przekł. A. Białek, P. Łacny, Wydaw. WAM, Kraków 2001.

The religious education and an open religious identity

Abstract: Contemporary dimension of religious socio-cultural situation in Europe implies the need for the positive perception of the persons of different faiths. The perception of the religious otherness as a value may (through mutual exchange and synthesis of spiritual values intrinsic for whole Christian community and encounter with positive values of the other religions) enrich religious identity with the aspect of openness.

Young people tirelessly search for their own identity and thus confirm the need for religious education which enhances the formation of religious identity. Tasks of school religious education in the context of forming of the open religious identity comprise both acquiring knowledge about one's own religion and church, religious formation and also the knowledge about religious pluralism; the perception of the religiously other as the value; reflexive approach to religious questions and the development of positive attitudes toward the religious otherness. The author attempts to find the answer on the question whether and to which extent the religious education enhances the forming of the open religious identity of young people.

Keywords: Christian values, open religious identity, otherness, school religious education, young people

